

Б.Лепкого «між предметні паралелі». Зокрема вірші циклу «В Розтоках» зіставити з поезією «Блакить» Стефана Малларме, оскільки в обох поетів «ідеальне, безкінечне, над особистісне втілюється в образі блакиті, що символізує ідеальний світ, до якого прагн душа ліричного героя». Особлива увага приділяється вивченню художнього образу України в ліриці Богдана Лепкого, зокрема акцентується на такому її аспекті як драматизм, що звучав у віршах 1914 – 1920 років. Автор розділу пропонує класичний взірць для учнів текстуальний аналіз поезії «Журавлі» (1912), а також продуманий методичний апарат, що пропонується в рубриках: «Підсумуйте прочитане», «Поміркуйте», «Аналізуємо твір», «Творче завдання», що, безперечно, допоможе й учням і вчителю у вивченні творчого портрета митця.

Отже, вивчення за програмою «Література рідного краю» життєпису й творчості Б. Лепкого сприяє, в першу чергу, вихованню учнів п'ятого, сьомого та десятого класів до рідного слова, національної самосвідомості, гордисть за наших видатних краян. Твори письменника сприяють вихованню патріотизму, гуманності, милосердя, любові до рідного краю, допомагають у формуванні загальнолюдських цінностей.

Література

Корачева 2011: Корчева Л.М. У пошуках щастя / Л.М.Корчева // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2011.– №28.– С.16 – 17.; Література рідного краю. 5-11 класи: хрестоматія. – Тернопіль:Мандрівець, 2011. – 600 с.; Література рідного краю. Тернопілля. 5 – 12 класи. Конспект уроків / Упоряд. Н. Ліщук. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 228 с.; Міщенко О.І. Українська література. Підручник для 7 класу загальноосв. навч. закл. – К.: Генеза, 2017. – 288 с.; Погребенник Ф. Богдан Лепкий – український письменник з Поділля. – Тернопіль, 2005.; *Слоньовська 2007*: Слоньовська О. В. Українська література. Підручник для 7 класу загальноосв. навч. закл. – К.: Освіта, 2007. – 352 с.; *Ткачук 2006*: Ткачук М.П. Модерністський дискурс лірики та новел Богдана Лепкого. – Тернопіль, 2006.; Ткачук М.П. Богдан Лепкий // Ткачук М.П., Семенюк Г.Ф. Українська література. Підручник для 10 класу. / Профільний рівень. – К.: Освіта, 2010. – С. 389 – 393. *Федунь 2006*: Федунь М. Р. Вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школію Методичні поради для вчителя української літератури. – Ів.-Франк: Фоліант, 2006. – 40 с.; *Хроменко 2012*: Хроменко І. Сценарій уроку за технологією розвитку критичного мислення із застосуванням аналізу «Слідом за автором». // Зарубіжна література в школах України. – 2012. – №5. – С.11 – 14.

В статтє анализуєтєя особености изучения творчества Богдана Лепкого в общеобразовательной школе. Внимание акцентуєтєя на том, что литературное достояние писателя как представителя литературы рідного края изучаетєя в 5, 7, и 11 классах.

Ключевые слова: Богдан Лепкий, литературное творчество, урок литературы.

Ступінський В.Я. (Тернопіль)

Виховний потенціал уроків рідного краю (до вивчення повісті Б.Лепкого «Казка мого життя»)

У статті розглядаються методичні аспекти розкриття виховних можливостей вивчення літератури рідного краю на прикладі автобіографічної повісті Б.Лепкого «Казка мого життя». Зокрема розкриваються елементи процесу самостійної роботи над текстом, спрямовані на формування у школярів національної самосвідомості через любов і шану до родинних цінностей, глибоких знань історії рідного краю, відомостей про історичне минуле Батьківщини.

Ключові слова: література рідного краю, виховний процес, родине виховання, національна самосвідомість, аналіз твору, методика вивчення.

Хибною виявилась практикована впродовж багатьох десятиліть педагогічна ідея щодо доміантності у виховному процесі саме школи, а не сім'ї. Час показав, що на першому місці стоїть родинне виховання. Сімейні моральні устої формують чесноти особистості і залишаються практично незмінними протягом усього життя. Через сімейне виховання до дитини приходять усвідомлення національної ідентичності, зберігається пам'ять предків. Саме опора на збереження генетичної пам'яті цементує та цілісно вибудовує курс літературної дошкільної, шкільної та позашкільної освіти громадянина будь-якої країни. Не є винятком у цьому ряду і українська література як навчальний предмет, чільне місце у структурі якого посідають уроки з вивчення літератури рідного краю. У формуванні стрижневих людських рис допомагають твори, у яких відбито образ нашої малої Батьківщини через ознайомлення засобами літературного твору зі знайомими місцями, близькими серцю образами, пейзажами, звичаєвою традицією тощо.

Автобіографічна повість Б.Лепкого «Казка мого життя» – благодатний матеріал, на якому учням Тернопілля можемо показати та розкрити увесь спектр ментальних характеристик українця. «Ментальність – це сукупність настанов та здібностей індивіда або соціальної групи діяти, мислити, відчувати та сприймати світ певним чином. Ментальність формується під впливом традицій, культури, соціальних структур і всього середовища людського побутування, однак і сама їх формує» [Літературознавчий словник-довідник. 1997: 451]. Риси ментальності позначаються на поведінці людини, на властивих тільки одному національному типу традиціях, на життєдіяльності у різних сферах, особливо яскраво – на духовно-інтелектуальному рівні (засобами літератури та різних видів мистецтва). Це стосується і українського письменства, що зумовлено «глибоко органічними чинниками національної психології з її домінуючими емоційно-чуттєвими рисами, виявленими у тонкому ліризмі переживань (у піснях) мрійництві, одухотвореності, тяжінні до витонченого естетизму (народні вироби), гармонії (ставленні до природи), повазі до особистісних інтересів, до свободи та вічевого права тощо. У сукупності такі елементи витворюють «кордоцентризм» – власне основу української душі, її чільний визначальний принцип, у річищі якого розглядається національна ментальність, розбудовуються відповідні світоглядні настанови» [Літературознавчий словник-довідник. 1997: 451].

Заглиблюючись у художнє письмо повісті Б.Лепкого, десятикласники усвідомлюють, як автор, поділяючи прагнення свого народу, зумів проникнути в його характер через вчинки, оточення, звичаї, побут. Вони дали можливість митцю витворити прекрасне полотно, у якому родина і стосунки завжди є визначальними і головні вони впливають на виховання і формування вдачі та характеру героя-оповідача: «Тато я найбільше любив у неділю, як приходив з церкви. Такий був високий у реверенді, таке мав блискуче чорне волосся, аж сине, і таке біле чоло, а рум'яні лиця: виголені, гладенькі, без тих колючок, що щипають, коли притулятися до обличчя. Гарний був тоді наш тато. Найкращий. Наш... І гарно грав на скрипці, хоч нечасто. Тоді ми переставали пустувати, притуляли уха до дверей і слухали, бо тато грав у великій тиші і не любив, щоби там тоді входили» [Лепкий Б. – Т.2. 1997: 336].

Педагог зверне увагу учнів на те, що у автобіографічній повісті «Казка мого життя» Б.Лепкий, керуючись законами народної моралі, показав, що взаємини між чоловіком і жінкою в більшості українських родин, в тім числі і священичою, будувалися на рівноправних засадах, але все ж таки господарем у сім'ї був чоловік. Приклад таких стосунків учень знаходить у новелі «Поручин». Спомини Б.Лепкого переносять нас у світ галицької духовної та світської інтелігенції другої половини ХІХ ст., де цінувались сімейний затишок і вірність, спільні погляди на проблеми виховання власних дітей та піднесення загальнокультурного, патріотичного, освітнього, господарського рівня селянства:

«Національно-політичної свідомості, заки батько мій до Поручина прийшов, ще там не було. Нарід ходив до церкви, сповідався і причащався, зберігав предківські звичаї й обичаї, та гордо називав себе руським. Кілька сот літ зберігав це ім'я, хоч як йому вороги хотіли його відібрати. Пам'ятаю, як голосили оповіді в церкві, то батько казав: «Парубок і дівка руські», бо так казалося з давен-давна. Аж згодом, по кількох літах освітньої праці, поширився і в Поручині термін України. Це глухе село стало одним із найбільше свідомих в повіті, а може, і в краї. Якого б терору не вживали при виборах на послів, Поручин голосував на свого, народного кандидата. Батькова праця не йшла на марне, зерно, яке він кидав, не падало на мертву опоку» [Лепкий Б. – Т.2. 1997: 624, 625].

Релігійне виховання для українця – закони життя, моралі, етики. Воно справляло неабиякий вплив на формування українського характеру, особливо в епоху насильницького насадження латинського обряду. Родини Лепких та Глібовицьких багато поколінь мужніли і формувалися власне як носії східного обряду, завдяки якому в тодішніх умовах міг зберегтися духовно-культурний генофонд нації. Етап перечитування під оглядом віднайдення особливо яскравих місць про роль церкви у становленні особистості героя-оповідача займає важливе місце при перечитуванні та аналізі повісті Б.Лепкого.

У образній структурі повісті чітко викристалізовується національний характер українського народу, основи якого, безперечно, заклалися в родині.

Найщемливіше вимальовано у творі образ Бережан: «...місто моїх дитячих і хлоп'ячих літ, найкраще для мене місто в світі» [Лепкий Б. – Т.2. 1997: 594];

«Так-то у горішній частині ринку скупчувалося життя бережанської інтелігенції, а в долішній цілими днями стояли селянські вози...» [Лепкий Б. – Т.2. 1997: 595];

«Може, не менш, ніж ставом, величалися Бережани своєю гімназією, однією з найстаріших в краю. Вийшли з неї тисячі священиків, професорів, лікарів та урядовців, між ними чимало таких, що зайняли визначні становища і записалися тривкими буквами в історії свого краю і народу. В тій гімназії була своя окрема атмосфера, інша, ніж в інших гімназіях, і все мені чомусь-то здається, що куди краща, бо надихана красою краєвиду і споминами з давніх, «кращих» часів» [Лепкий Б. – Т.2. 1997: 597].

Кожна структурно-композиційна одиниця повісті підпорядкована розкриттю ідеї зображення інтелектуального становлення України на шляху до державності. «Туди з Бережан до Золочева біжить біла лента мурованої дороги. Тою дорогою, тоді ще не мурованою, їздив Маркіян Шашкевич, коли був учеником бережанської гімназії» [Лепкий Б. – Т.2. 1997: 598].

«Казка мого життя» так сконцентровано наповнена іменами й образами справжніх носіїв українського духу, що на її прикладі можна розгорнути цілу історико-літературну і просвітницьку дискусію про шляхи становлення нашої держави, її культури і науки: це і брати Огоновські (Іларій, Микола, Олександр, Омелян) і Лонгин Глібовицькі, Йосиф та Сильвестр Сембратовичі, Денис Січинський, Сильвестр Яричевський, Олександр Мишуга, Остап Нижанківський, Михайло Вербицький, Сидір Воробкевич, Михайло Яцків, Михайло Осадца, Антін Мальчевський, Онуфрій Лепкий, Володимир Бачинський, Андрій Чайковський, Дем'ян Гладилевич, Катерина Рубчакова, Осип Барвінський, Лесь Курбас, Олександр Барвінський, Іван Горбачевський, Іван Пулюй та багато-багато інших.

Біографія письменників – це своєрідне і багате джерело родинного виховання. Наскрізно у програмах з української літератури є робота з осягнення багатого духовного і творчого світу видатного письменника, талановитого літературного критика, історика, художника, цінителя народнопоетичних традицій – Богдана Лепкого.

Перечитаймо новелу «Вечір під Св.Андрея» – і перед нами постане історія сім'ї, у якій гармонійно поєднується глибоко інтелектуальна глибина з повагою до, здається, наївних, але таки важливих для збереження тяглості народного життя, звичаїв: «І з калатанням ложками по паркані та з наслухування, звідкіля пси відізвуться, нічого певного не вийшло. Пси, схвильовані появою смачних балабухів, виявляли по всіх сторонах світа свою радість, а трахкіт ложок глушив сильний вітер.

Ще найкраще вдалося з «ціжемками», себто з п'ятьма черевиками з лівих ніг п'ятьох панночок. Їх укладали від печі до порога, а потім переставляли так, що врешті один опинився за порогом. «Ах! Адзя – Адзя!» – залунало в кімнаті, і засоромлена панночка Адзя ледве вихопилась цілою з обіймів товаришок, бо вона то перша мала «вийти заміж».

Марта принесла чай і свіжі пампушки, начинювані рожею, рум'яні, з біленькими обручками. Розкіш, а не пампушки. Чай був також знаменитий, правдивий китайський, його переносив через границю старий пачкар Буга. Домашні панночки раз у раз припрошували гостей, і пампушки миналися доволі скоро.

- Андрій, Андрій, – почала тета Олеся, – і вже по Андрею!
- По андріївських вечорницях, – поправила котрась із дівчат.
- А незабаром прийде Святий вечір, – потішала друга.
- І голодна кутя, – додала третя.
- Тета Олеся зітхнула.

– Так воно, так. Все йде, все минає, і краю немає» [Лепкий Б. – Т.2. 1997: 612].

Природно, що в такій родині діти виховувались у любові до українства. Велика увага надавалася знайомству дітей з історією народу. У домашніх бібліотеках батька і діда були книжки та рукописи про минуле України, про козацькі визвольні війни.

Перечитуючи та аналізуючи твір, акцентуємо увагу на тому, що чи не найбільшу роль у прищепленні любові до усього народного, українського належить матері. Від неї, у першу чергу, залежить, як цінуватимуть і братимуть активну участь діти – у святкуванні Різдва, Великодня, Івана Купала ... Мати завжди прагнула організувати відпочинок з усіма членами сім'ї, щоб у них зміцнювались родинні почуття, не було байдужості одне до одного. Як бачимо, мати докладала багато зусиль, щоб діти вирости патріотами, любили українську мову, народну пісню і свою історію.

Повість «Казка мого життя» Б.Лепкого є високоякісним зразком українського красного письменства, з якого кваліфікований вчитель та добрий учень винесе багато цінного: найперше, що основою людського життя є достойна поведінка і плекання у собі високих моральних чинників; що нація формується, розвивається і досягає висот у історії цивілізації тільки за умови неперервного навчання та шанування кращих набуток попередників.

За свою багатовікову історію наш народ створив невичерпні скарби національного родинного виховання; серед яких своє достойне місце посідає творчий спадок нашого земляка Б.Лепкого.

Література: *Лепкий Б. 1997:* Лепкий Б. Твори в двох томах. – К.: Наукова думка, 1997; *Літературознавчий словник-довідник 1997:* Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І.Коваліва. – К.: Академія, 1997. – 752 с. (Nota bene); *Богдан Лепкий – видатний український письменник 1993:* Богдан Лепкий – видатний український письменник. Збірник статей і матеріалів. –

Тернопіль, 1993; *Література рідного краю 596*: Література рідного краю. 5-11 класи. Хрестоматія. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 596 с.

Р. І. Труба, викл. (Львів)

УДК 37.013.2

ББК 74.03 (4 УКР)

Педагогічна діяльність Омеляна Терлецького

У статті аналізується педагогічна діяльність Омеляна Терлецького у навчальних закладах Тернополя та Львова.

Ключові слова: *О. Терлецький, педагогічна діяльність, гімназія, Львівський університет.*

Truba R. I. Pedagogical activity Omelian Terlets'kyi.

In the article are analyzed pedagogical activity O. Terlets'kyi in educational establishments of Ternopil and Lviv.

Key words: *O. Terlets'kyi, pedagogical activity, gymnasium, L'viv University.*

Багатогранна діяльність Омеляна Антоновича Терлецького (1873–1958), передовсім його внесок в українську історичну науку, дедалі частіше привертає увагу сучасних дослідників. Але недостатньо висвітленою залишається педагогічна праця вченого, якій він присвятив майже 50 років свого життя.

У контексті теми «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки» можна провести деякі паралелі між ним та О. Терлецьким. Вони були майже ровесниками: Б. Лепкий народився в 1872 р., а О. Терлецький – в 1873-му. Обидва були пов'язані з Тернопільщиною. Перший родом із с. Крогулець на Гусятинщині, навчався у школі та гімназії в Бережанах (1878–1891 рр.), вищі студії відбув у Віденському і Львівському університетах, працював заступником вчителя у Бережанській гімназії (1895–1899 рр.). Другий після навчання в Ярославській та Стрийській гімназіях у 1884–1892 рр. та Львівському університеті в 1892–1896 рр. тривалий період викладав у гімназії та вищій реальній школі Тернополя і гімназії Чорткова. Їх перші публікації побачили світ одночасно – в 1895 р. Обоє на Тернопільщині займалися громадською працею у товариствах «Просвіта» і «Боян». Пізніше доля зводила їх в Науковому товаристві ім. Шевченка. Під час Першої світової війни обидва працювали у таборах для військовополонених українців у Німеччині, зокрема спільно у Раштаті. Згодом продовжували свою наукову і педагогічну діяльність в університетах: Б. Лепкий – у Краківському, О. Терлецький – у Львівському.

О. Терлецький навчався на філософському факультеті Львівського університету, який, до речі, закінчив і Б. Лепкий. В університеті прослухав фахові виклади професорів Т. Войцеховського, Л. Фінкеля, Б. Дембінського і відомого дослідника історії української літератури О. Огоновського. Значний вплив на формування наукового світогляду О. Терлецького мали лекції М. Грушевського, який у 1894 р. очолив кафедру загальної історії зі спеціальним оглядом Східної Європи з українською мовою навчання. Майбутньому істориком та педагогом назавжди запам'яталися лекції професора з «історії Русі, історіографії Рускої, Великий Новгород та огляд жерел до історії Русі» [ДАЛЮ: Ф. 26, оп. 15, спр. 717, арк. 543–545], а методи організації навчально-наукового процесу, які застосовував М. Грушевський, стали взірцем для майбутньої педагогічної діяльності О. Терлецького.

Після складання державного іспиту в 1898 р. він одержав право навчання історії і географії в повних середніх школах. У вересні цього ж року розпочинає педагогічну діяльність, яка відповідала його прагненням професійної самореалізації. О. Терлецький обійняв посаду заступника вчителя в державній гімназії в Тернополі, де навчання велося польською мовою, і в її паралельних класах з українською мовою викладання [Архів: Ф. Р-119, оп. 1, спр. 181, арк. 3]. Як відомо, з цих класів розпочала свою діяльність Тернопільська українська гімназія [Кравченко 1998: 33]. Тут О. Терлецький викладав історію, географію та німецьку мову, а в 1900–1913 рр. був професором історії і завідував кабінетом історії та географії у вищій реальній школі Тернополя.

Відсутність у середніх навчальних закладах Східної Галичини окремого навчального предмета «Історія України» та відповідних програм спонукали О. Терлецького до створення авторських програм, а згодом і підручників з української історії. У відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника збереглися чернетки його рукописних лекційних планів, конспектів і тези лекцій з історії України [Львівська: Ф. 115].

У Тернополі О. Терлецький поринає також в культурно-громадське життя. Він стає членом товариства «Руська бесіда», є одним із засновників та диригентів хорového товариства «Боян», що